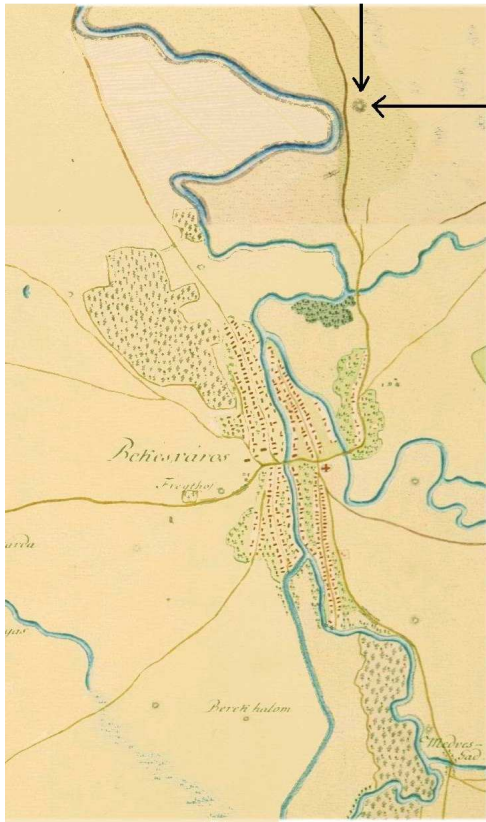

Békés-Povád, az „őskori emberek tanyája”

Az 1783-as felmérés térképlapja, nyíllal jelöltük a povádzugi halmot

Békés-Povád, a térség talán legrégebb óta ismert régészeti lelőhelye Békés város északkeleti határában, az 1850-es években ásott Kettős-Körös medrének keleti partján fekszik. Nevének első előfordulását 1665-ből ismerjük „Poad Domb” alakban, ekkor mint Teleki Mihály birtokában levő pusztát, a békésiek használják. A névhasználat ellenére – puszta, ami többnyire elpusztásodott középkori falut jelöl – nem tudunk itt településről, de a földrajzi nevet viselő halmot a korabeli térképeken is jelölik. Így megtaláljuk – igaz, név nélkül – az első katonai felmérés XXII/25-ös, 1783-ban készült térképlapján is. A szabályozás előtti egyesült Körös (korabeli iratokban soha nem nevezték Kettős-Körösnek, itt is „Fejér Körös”-ként szerepel) kolduszugi kanyarulatának jobb oldalán jól látható a halmot jelölő térképjel.

A régészeti lelőhely felfedezése

Régészeti lelőhelyként 1885 óta ismert, ez nyilván azzal van összefüggésben, hogy a folyó itteni védőgátja 1881-1884 között készült el. Ekkor a töltések közötti kiemelkedéseket is igyekeztek elhordani, így kerülhettek elő a leletek, amikre Farkas Sándor békési gyógyszerész figyelt fel elsőként. Erről az 1885. évi Békésmegyei Közlöny tudósít: „Békésmegyében a Körös folyó jobb partján levő povádi magaslaton Farkas Sándor, az Alföld buzgó régésze, nagyszerű őskorbeli leleteket fedezett fel. A leletet kőbronzkorszakbeli telep és temetőhely képezi. A telepben az egyes lakáshelyek egymástól 20-30 méternyire vannak, körülöttük lakóik tűzhelyei s a hulladékot tartalmazó gödrök... Minden egyes lakóhely mellett ott találjuk tulajdonosának csekély mélységű sírját is.”

Az első leletek – kő és csonteszközök – ismereteink szerint Zolnay Béla szakaszmérnök ajándékaként 1891-ben kerültek a temesvári múzeumba: „Ezen tárgyak azon leletből valók, mely a Békés városától északon fekvő s „Povád” néven ismert magaslaton 1889-ben ke-

rült napfényre; töltés-építés alkalmával nyitott sírgödrökben 50-100 cmnyi mélységben találtak ezek s más számos hasonló szerszám (de csakis kő és csont), durva cseréptöredékek és hamu társaságában; a lelet nagy része a békési gymnasium gyűjteményébe került.” 1893-ban a Magyar Nemzeti Múzeum Pokorny Lászlótól vásárolt a povádi parton előkerült kő- és csont-eszközöket és egy edényt, 1912-ben pedig Emperl Ernő gyűjteményéből kerültek be hasonló darabok „povádi Körös-kanyar”, illetve „Pováddomb” megjelöléssel. Karácsonyi János millenniumra megjelent vármegye-monográfiájában már, mint közismert adatot említi: „Békésen a povádi temető környékén állott az őskori emberek tanyája.”

A tiszai kultúra lelőhelyéről az első kutatástörténeti összefoglalás és szakirodalmi ismertetés is Banner Jánostól származik, aki diákéveit városunkban töltötte, s már akkoriban erősen érdeklődött a lelőhely iránt. 1905-ben, 17 évesen gyűjtést is folytatott itt diáktársaival. „Nyáron olyan régiséggyűjtést végeztünk Povádon, amelyet addig tudtommal senki se végzett, de azóta – nem merném mondani, hogy az én példámat követve – komolyabb és felkészült formában többször is megismételtek, elsüllyedt városok vagy éppen elsüllyedt hajók kincseinek kutatására. A gondolatot az adta, hogy már az első gyűjtőút alkalmával is igen sok olyan cserepet találtunk, amelyeket a tavaszi áradás kimosva a szakadékos part oldalában feltárt gödrökből, kisebb-nagyobb távolságra elsodort eredeti helyéről. Úgy gondoltam, hogy ha a víz apadása folytán sok darab szárazra került is, bizonyára maradt még a víz alatt is bőségesen.

A lankás részen ereszkedtünk bele a vízbe. Elég messzire be lehetett menni a partról gázolva s ha a zavaros vízben látni semmit sem lehetett is, lábunkkal, majd kezünkkel könnyen kitapogathattuk a fenéken fekvő darabokat. Nem mondom, óvatosan kellett lépegetni, mert valóban nem volt kellemes, ha egy négy-öt osztású bütyökfülre teljes testsúllyal ránehezedtünk. Nem jártunk még elég mély vízben ahhoz, hogy az archimedesi törvény szabályainak kíváncsi hatását érezhettük volna. A vízben nem válogathattunk, minden darabot kido-báltunk a lankás partra, s csak akkor néztük meg a zsákmányt, amikor már végig tapogattuk az egész sávot, amelyben zsákmányt lehetett remélni.

Rengeteg cserép, csont, kőeszköz vagy annak töredéke került terítékre. Ugyanolyan anyag, amilyent már előzőleg is találtunk. Ez nem volt meglepő, hiszen ugyanannak a településnek az anyaga volt. Még a válogatás után is igen sok „haszonra való” maradt, úgy, hogy egyszerre nem is tudtuk hazavinni az egészet. Másnapra is maradt még kosárszámra, de hazavittük mind, néhány lelkes ügybarát segítségével.

Egyelőre ez volt az utolsó povádi kiszállás. Tavaszig nem volt mit gyűjteni a kifosztott területen és víz alatt. És ez szerencse is volt.”

Banner továbbra is figyelemmel követte a lelőhely sorsát, már régész-professzorként a szegedi egyetem hallgatóival 1925-ben két, 1927-ben pedig egy esetben gyűjtöttek itt. Ezek után jelent meg a lelőhelyet ismertető dolgozata, melyben közzétette megfigyeléseit: „Megfigyeléseink szerint a telep több mint fél km hosszan nyúlik el a csatorna jobb partján. Ennek a területnek az a része, amely az árterületre esik, a hitelesítő ásatások számára már elveszett, de egy része kívül esik az árterületen és ma is sértetlen.

A legutóbbi munkálatok alkalmával lehordott terület stratigráfiai szempontból nem értékes. Rétegzettsége nincs s egyes részein római kori településsel van megzavarva; itt-ott La Tène kori cserepek is mutatkoznak... Egyrétegű telepnek kell tehát tekinteni az eddig feltárt részt. Megfigyelésünk alapján, a hulladék gödrök mellett, a szabályosan kidolgozott nagyobb méretű, kétségtelenül lakás céljára szolgáló kevésbé mély gödrök is előfordulnak.” Az előke-rült edénytöredékek alapján a tell-települést az újkőkori tiszai kultúrához sorolta.

1953-ban a békési Mezőgazdasági Szakiskola Tangazdasága számára csatornákat kezdtek itt ásni, ekkor a kubikusok különféle leletekre, sírokra is bukkantak. A Szakiskola igazgatója erről levélben értesítette Tábori Györgyöt, a békéscsabai múzeum igazgatóját, aki az éppen Gyomán dolgozó Zalotay Elemér régész segítségét kérte. Helyszíni szemlájére július 23-án került sor, Zalotay a tiszai kultúra nagy kiterjedésű telephelye mellett szarmata, illetve „S”-végű hajkarikával ellátott sírról is beszámolt. 1956-ban a békéscsabai múzeumban dolgozó régész, a békési kötődésű Kovalovszki Júlia kereste fel a lelőhelyet, majd 1958-ban Tábori bejelentésére Gazdapusztai Gyula végzett újra helyszíni szemlét. Megállapította, hogy rizstelep építéséhez fogtak, és a dombnak a gáton kívül eső, Banner János által még érintetlennek ismert részét kezdték elhordani. Az újkőkori település és X-XII. századi sírok elpusztításáról tudósított, ottjártakor a tellt rejtő dombhátból már csak 100-120 m²-nyi területet talált érintetlenül.

E bejelentés nyomán az 1958-ban Trogmayer Ottó szegedi régész vezetésével végzett leletmentés során 8 őskori és 143 X-XII. századi sírt tártak fel, az anyagot az ásató le is közölte. A feltárás alatt „...megpróbáltuk egy helyen szondaszerűen tisztázni a telep rétegeit, de csak 120 cm mélyre jutottunk. Három települési szintet figyelhettünk meg, de e mélységen alul a telepnyomok még folytatódnak.” Az ekkor előkerült őskori leletek zömét továbbra is a tiszai kultúra anyaga jelentette, de az ásatás anyagában előfordul a rézkori badeni kultúra néhány cseréptöredéke, bronzkori kerámiadarabok és jellemzően sok a szarmata lelet is. A feltárás óta számos esetben végeztek gyűjtést a területen, az előzőekben megszokott anyagon kívül a rézkori tiszapolgári kultúra néhány kerámiatöredékét, a szarmata leletek között hun korra tehető cserepeket és az avar korra keltezhető darabokat is találtak. A topográfiai munka terep-

bejárásai során azonban már csak a lelőhely roncsait lehetett feltérképezni, eszerint a jobb parti gát külső oldalán alacsony, széles hátság húzódik észak felé, melyet keletről mélyebb fekvésű, egykor biztosan vízjárta terület kísért. Ennek egy részén, az 1958. évi ásatás helyétől délkeletre, egy 100 x 100 méteres világosszürke folt válik el környezetétől, melynek felületén ma is sok lelet gyűjthető.

Megelőző feltárásunk

2002. évi Povád-zugi feltárásunk helyszínrajza, sárga színnel jelölve a tiszai kultúra lelőhelyének (Békés 75.) feltételezhető teljes területét

Mivel a gát mellett vízelvezető csatorna ásását tervezték, 2002. július 22. és október 14. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a Békés-povádi őskori lelőhelyen. Megelőző feltárásunk a vízelvezető csatorna 800 méter hosszú nyomvonalára korlátozódott, illetve az 1,90 méter szélességűre tervezett csatorna mindkét oldalán 1-1 méter ráhagyással 4 méteres sáv állt a rendelkezésünkre. A nyomvonal a gát mellett húzódó út és a szántóterület között futott, mindkettőből kiszakítva 1-1 kis csíkot. A feltárt terület nagysága hozzávetőlegesen 5600 m²-re tehető. Munkánk során 69 régészeti objektumot: 62 gödröt (házalapok, tárolóhelyek, szemétgödrök, kemencemaradványok) és 7 sírt tártunk fel.

A környező földeken még alig kelt ki a napraforgó, így a munka megkezdésekor, július elején, humuszosítás (a talaj legfelső rétegének géppel történő lehúzója) közben lehetőségünk adódott a lelőhely területének teljes bejárására is. Nekünk is feltűnt az a – a régészeti topográfiai munkálatok során már megfigyelt és leírt – világosszürke színű nagy folt, mely háromszög alakban nyúlik be a szántóterületre, és felszínén rendkívül sok lelet gyűjthető. Azonban azt is tapasztalnunk kellett, hogy a számunkra kijelölt terület is bolygatva volt már

korábban – mint idősebb környékbeli gazdáktól megtudtuk -, a '70-es években itt talaj- meliorizációt végeztek, ennek során kb. 1,50 méter mélyen dréncsövet fektettek. A dréncsövet meg is találtuk – végig a számunkra kijelölt sáv középvezetékében, szinte minden előkerülő régészeti nyomot összezavarva ezzel. Az objektumok mindenesetre a hosszú egyhelyben lakást mutatják, egy kibontott házrészletünk padlóját legalább ötször újították meg. Láthatóan a feltárt nyomvonal északi része jelentette a tell területét, ennek déli szélén egy rontott gyulavarsándi cseréptöredékekkel keltezett gödröt, majd kizárólag szarmata objektumokat bontottunk ki. Egy hosszabb, neolitikus leletektől mentes terület után újra jelentkezett egy nagy őskori gödör, majd egy betemetődött, a nyomvonalat keresztező vízmeder mellett északról egy zsugorítva eltemetett, melléklet nélküli gyermek, délről egy mellékletekkel ellátott felnőtt sírját tártuk fel.

Röviden a Dél-Alföld őskori történetéről

Európa területén a földtörténeti jelenkorban (**holocén**), az utolsó eljegesedési periódus után jelentős hőmérsékleti és természetföldrajzi változás kezdődött. A felmelegedéssel, illetve az **állat- és növényvilág átalakulásával** járó folyamat az időszámításunk kezdete előtti **10.000-tól 5.000-ig** megteremtette az élelemtermelő gazdálkodás (földművelés és állattenyésztés) alapjait. A lélekszám gyorsabban emelkedett, hiszen kisebb terület is elég volt a megélhetéshez, nem kellett állandóan vándorolni, sőt a közösségeknek muszáj volt földjeik közelében maradniuk. Ez az életmódbeli változás oly nagymérvű volt, hogy nem véletlenül nevezzük Gordon Childe régészprofesszor nyomán az **újkőkori forradalmának**. Más területen is változásokat hozott, ekkor kezdődött az agyagból formált és égetéssel tartóssá tett edények készítése, a csiszolt kőeszközök használata. Éppen ez utóbbi technikai sajátosság alapján nevezik ezt a korszakot csiszolt kőkornak vagy újkőkornak (**neolitikum**). A változás a **Közéleleten** kezdődött, majd lassú terjeszkedés indult más területekre is. A betelepülők magukkal hozták a **házasított állatokat** (juh, kecske, sertés, marha), a **termeszthető gabonafajták**, a **kerámiakészítés**, a **kőcsiszolás**, a **házépítés**, a **szövés-fonás** ismeretét. Régészeti adatok szerint ekkor történt meg az Alföld első tömeges benépesülése, objektív (a szén 14-es izotópjának felezési ideje alapján) mérési adatok segítségével ezt az időt az **i.e. VI-V. évezred fordulójára** tehetjük.

A korai neolitikumban az élelemtermelés jórészt még csak az önellátás szintjére volt elég, nem kezdődött el a társadalmi differenciálódás. A települések jószomszédsági kapcsolatban voltak, a **cserekereskedelemnek** alig vannak nyomai. Csak a kőszerszámok anyaga az, amit az alföldi népesség csoportjai csak saját szállásterületükön kívülről tudtak beszerezni. A

kőbaltákhoz a diorit és andezit, az őrlőkövekhez bazalt és andezittufa a Zempléni hegységben vagy az erdélyi hegyvidéken bányászható, míg a finom pengékhez, kaparókhoz a kova és obszidián a mai Tokaj körzetéből érkezett.

Az Alföld déli részén a kora-újkőkort a **Körös-kultúra** népességének elterjedése jellemzi mintegy 7000 évvel ezelőtt. Településeiket kiemelkedő érparkokon találjuk. Ez a nép a primitív irtásos földművelés, a juh- és kecsketartás mellett még intenzíven vadászott és halászott is.

A helyi eredetű népesség és a déli betelepülők közötti kapcsolat eredményeként a középső neolitikumban az **alföldi vonaldíszes kerámia** kultúrája jelent meg területünkön. A kecske és a juh tartása visszaszorul, előtérbe kerül a Kárpát-medence éghajlatának jobban megfelelő szarvasmarha és sertés tenyésztése.

A középső neolitikum végén, 6000 évvel ezelőtt feltűnő **szakálhátú csoport** településeinek jóval több gabona (főként árpa) kerül elő, ez a földművelés erősödését jelenti. A változás kimutatható a csoport továbbfejlődéseként értékelhető, a kései neolitikumban, kb. 5500 éve megjelenő **tiszai kultúra** népességénél. A telepek sokszor több méter vastagságú kultúrretegei a hosszas egyhelyben lakást jelzik, az ilyen, újabb és újabb települési szintekből kialakult dombokat nevezzük **telek**nek. Ezek közé tartozik **Békés-Povádzug**.

A korszak gazdálkodásának meghatározója a fejlett **mezőgazdaság**, egyes kutatók feltételezik a szarvasmarha által vontatott ekés földművelést is. Az újkőkori emberek mindig a **vizek közvetlen közelében** telepedtek meg. A neolitikumban a **vadászó-gyűjtögető** életmódról a termelő (**földművelő-állattenyésztő**) életmódra való áttérés a technikai felfedezések és újítások egész sorát hozta magával. A **kő csiszolása és fúrása**, a **szövés-fonás**, az égetett **agyagedények** készítése mind ennek a kornak a vívmánya. A termőföld fellazítását sokáig használható csiszolt, gyakran átfúrt kő-, agancs- és kellőképpen kihegyezett faeszközökkel végezték. Az érett gabonát sarlóval aratták le. A sarlókat hasított agancsba foglalt kőpengékből készítették. A gabonamagvakat lapos őrlőköveken kisebb kövek dörzsölésével **őrölték** meg, s a durva lisztből vagy darából lapos agyagtálakon lepényt sütöttek.

Korszakokon keresztül a **kő** volt az őskori ember használati eszközeinek alapanyaga, ezen eleinte a fémek megjelenése sem változtatott. A fémeszközök tömeges elterjedéséről, majd egyeduralkodóvá válásáról csak a bronzkor végétől beszélhetünk.

A tiszai kultúra emberei tűzhelyeket, kemencéket építettek nemcsak a házak belsejében, de a házakon kívül is, amelyeket többszöri letapasztással meg is újítottak. A közösség élete, amennyire az időjárás megengedte, főleg a **házakon kívül** zajlott. A házak, a tűzhelyek építése és gyakori megújítása, az edénykészítés igen sok **agyagot** igényelt. Ezért minden te-

lephez tartoztak agyagkitermelő gödrök is, amelyek fokozatosan feltöltődtek a telepek ételhulladékaival, eltört edényekkel és használhatatlanná vált szerszámokkal. Telepásatásokon főként ez a „**hulladék**” kerül elő.

A telepek **nagy kiterjedésűek**, sok belső és külső tűzhellyel, raktárvermekkel ellátott házból állnak. Házaikat szorosan egymás mellé építették, és ezért gyakran le is égtek. Nagyobb ásatásokból a tiszai kultúra teljesen feltárt házait is ismerjük, ennek alapján **egy-egy háztartás** edénykészlete 40-50 különböző méretű és finomságú kerámiát jelentett.

A kultúra leletanyagában a föld megmunkálására alkalmas szerszámokon kívül agancsból készített többszakás **szigonyok** és visszahúzható **nyílhegyek** is igen gyakran fordulnak elő. Ezek, főleg a dél-magyarországi telepeken, a **halászat** fontosságát hangsúlyozzák. Feltárásokból többosztatú házak nyomait is ismerjük. Ezek talán a közösségi élet helyszínéül szolgálhattak, esetleg az újkőkori vallás szertartási terei lehettek.

Külön figyelmet érdemelnek a tiszai kultúra változatos mintájú edényei, melyek díszítőrendszerét jellegzetes ornamentikájuk alapján „**szövetmintás**” stílusnak nevezi a szakirodalom. Formagazdagságuk rendkívüli, hiszen a fémek széles körű elterjedéséig az egész **őskor művészete lényegében az agyag művészete**. Az agyag mindenütt megtalálható, kellő előkészítés után tetszés szerint alakítható, gyúrható, hajlítható, a belekarcolt vagy vésett mintát változatlanul megőrzi, és égetéssel csaknem korlátlan ideig tartósítható. Az agyag formálása már önmagában is bizonyos **esztétikai érzéket** kíván. Az agyagedények alakja ugyanis a **célszerűség** követelményeinek szem előtt tartása mellett tetszés szerint változtatható, ezért főleg az őskorban, amíg kézzel formálták az edényeket, az edények formáját számos tényező befolyásolta.

A befolyásoló tényezők közé sorolhatjuk a **hagyományokat**, a **megszokást**, a **divatot** s a készítő egyéni szándékát, formaérzékét, ügyességét és még sok más külső hatást is. Az agyagtárgyak, edények alakjában a művészeti tevékenység inkább burkoltan jelent meg, határozott formát a díszítés alkalmazásában öltött. A **díszítőművészet** megjelent ugyan már az újkőkori előtt is, de csak **az újkőkori nyerte el a kort és kultúrát meghatározó jelentőségét**.

Az **önálló művészi alkotások** nem a gyönyörködtetést szolgálták, hanem a létfenntartással, a mindennapi élettel legszorosabban összefüggő szerepük volt: a vallási élet, a **hitvilág** vetületeként maradtak ránk. Ezek megjelenési formája szobor, ember vagy állat alakú edény, dombormű, rajz és karc, vagyis mindazok a formák és módok, amelyekben a mai művész is megjeleníti gondolatait. A vallási képzetekben korábban a **termékenység** fontosságát hangsúlyozták, ennek megfelelően csak női szobrokat készítettek. **Déli** hatásra a **tiszai kultúra** em-

lékanyagában tűnik fel első ízben a **férfiisten** ábrázolása, méghozzá olyan nagyszerű alkotással képviselve, mint a szegvári „**sarlós isten**”.

Az ásatás eredményei

A kultúra **békési** lelőhelyét már régóta ismerjük, jelentőségét az is kiemeli, hogy a Povádzugban **település és temetkezések együtt** kerültek elő. A házakat néha kissé földbe mélyítve, legtöbbször azonban a föld felszínére építették. Az őskorban évezredekig azonos technikával épültek a lakóházak: vázukat cölöpök alkották, ezek között ágakkal fonták be, majd agyaggal betapasztották. Kiegett tapasztásnyomok alapján a falakat is díszítették. Az elpusztult házak helyét paticsdarabok (kiegett agyagrögök) jelzik.

A kések szerepét betöltő **pengéket**, a **fúrókat**, **nyílhegyeket**, bőrmegmunkáló **vakarókat** továbbra is az ősi technikával készítették. Az igen gazdag csont- és kőeszközök ese-

Kisebb állat hosszúcsontjából készült szűrőszerszám

Halszálkából készült tű

Nagyobb állat bordacsontjából készült simító-szerszám

tünkben is a változatos feldolgozó munkára utalnak. Az **agyag-nehezékek** mérettől és formától függően szövőszék vagy halászháló tartozékai lehettek. Az álló **szövőszékek** használatát az „in situ” talált (használat helyén összeomlott) maradványok bizonyítják. Ilyet pl. Dévaványa-Réhelyen is feltártak.

A povádi feltárás **legjelentősebb lelete** ez a – a magyarországi leletanyagban egyedülálló – szinte teljes felületén díszített kisméretű **szövőszéknehezék**. Legfőbb értékét az egyik **élére karcolt stilizált emberábrázolás** jelenti.

Az őskori díszítőművészetet lényegében az **agyag** őrizte meg napjainkig, vagyis mindazokat a mintákat, amelyeket az agyagedények felületére, a házak falára karcoltak, vés-

tek és festettek. Elpusztultak azonban a tökből, háncsból, sásból, kéregből, bőrből készült és díszített edények, a szövött-fonott tárgyak.

A **textilszövés** számtalan lehetőséget nyújtott a geometrikus minták variálására, ami abból az egyszerű technikai tényből adódott, hogy ha két fonal derékszögben találkozott egymással és színük eltérő volt, már eleve ritmikusan ismétlődő minta jött létre. A művészi érzék megkívánta az egyszerű minták bonyolítását. Bár sem textilszövetek, sem színes gyékények

Néhány szövetmintás kerámiatöredék a povádi ásatás anyagából

nem maradtak meg Magyarországon, az úgynevezett **textil- vagy fonatmintás edények** e díszítésmód számos változatát megőrizték. Az edény készítője előtt tehát elméletileg korlátlan lehetőségek álltak, amikor egy edényt meg akart formálni, a gyakorlatban azonban a korlátozó tényezők olyan erősen érvényesültek, hogy egy-egy kisebb-nagyobb **közösségnek kialakultak a jellegzetes formái és díszítő mintái**, vagyis létrejött a **típus** és a **stílus**. Az edények díszítésére leginkább **vörös** és **sárga** földfestéket használtak, de előfordul a fehér és fekete színezés is. **Festett** töredékek feltárásunkon is előkerültek.

Edényke, bütyökdiszes tál és folyadéktárolásra használt füles fazék a feltárásból

A korszak hitvilágához tartozott a **vörös földfesték** gyakori használata, melynek nyomait az „élet színeként” a temetkezésekben, kultikus tárgyak díszítésén is megtalálhatjuk. Ásatásunkon több, belső felületükön festékmaradványt tartalmazó edénytöredéket és egy, a

festékrögök megtörésére használt zúzókövet is találtunk, melyek szertartási célt szolgálhattak.

A kultúrára jellemző,
feltehetően áldozati célokra készült
„arcos edény” töredéke.

Az agyagedények díszítésében fennmaradt művészi tevékenység **nemcsak** az iparművészet legegyszerűbb módjaként – **díszítőművészetként** – jelentkezett az újkőkorban, **vallásos jelentősége** is volt. **Agyagidolok** kisebb töredékei (lábak, melyek lehetnek ember alakú edény lábai is) feltárásunkon is előkerültek, valamint egy, valószínűleg állatfejet formázó edényfűl.

Az állatfejet utánozó edényfűl

A tiszai kultúra népe halottait **zsugorított** (oldalára fektetett, guggoló – mintegy alvó) testhelyzetben, a túlvilági útra mellé adott eszközökkel, ételekkel megtöltött edényekkel temette, többnyire a **településen belül**. Hitük szerint ősük így még „részt vesznek” utódaik életében, esetenként hathatósan segíthetik azt. Néhány tell-ásatás esetében már megfigyelték a **település és a temető elkülönítésének kezdeményeit**, ehhez mostani feltárásunk újabb értékes bizonyító adattal szolgált: őskori sírok csak a település legszélén, egy csoportban kerültek elő. Mindkettő a Tiszai kultúrához tartozott. Az északi sír egy 10-12 éves gyermek bolygatott sírja volt. A délnyugat-északkeleti tájolású csontváz zsugorítva, a jobb oldalára volt fektetve. Lábai felhúzva, karjai a test mellett feküdtek, koponyája nem volt a sírban. A déli sírban egy férfi csontvázát találtuk. A délkelet-északnyugati tájolású csontváz zsugorítva, jobb oldalára fektetve helyezkedett el a sírban. Térdeit felhúzták, karjai az arc előtt feküdtek. Mellékletként **két edényt, kova- és obszidiánpengéket**, és egy fűrés közben eltört **kőbuzogányt** tettek a sírba. A csontváz nyaka környékén 23 db spondylus-kagylóból csiszolt **gyöngyöt** és a Föld-

közi-tenger vidékéről származó **mandulakagylót** találtunk, melyek egy **nyaklánc** részei lehetnek.

A legalább 5000 éves férfi sírja

A sír nyaklánc

A sírból előkerült kerámiák díszítetlenek. Az 1. számú edény tetején feküdt az egyik obszidián és a kovapenge, valamint a kőbuzogány töredékei is. **Kova-** és **obszidiánpengék** adásának a szokása ismert a késő-neolitikumból, mint áldozati szokás. Párhuzamát Vésztő-Mágorról ismerjük, amikor a szentélyben, egy áldozati tálban kova- és obszidiánpenge feküdt két trapéz alakú véső és égett állatcsontok mellett. A csontváz nyakcsigolyái körül 23 darab spondylus gyöngy került elő. A spondylusból készült **nyaklánc** mindenütt megtalálható a késő újkőkori temetőkben kagylóval, vagy kagyló nélkül. Mind a spondylus, mind a mandulakagyló a **Föld-közi-tenger** vidékéről származik.

A sírban talált nyomott gömb alakú **buzogány** bazaltból készült. A fúrás mentén összetört hat darabra. Valószínűleg a fúráskor törhetett el, mivel nincs befejezve, azaz lecsiszolva, csak az előzetes munkálatokat végezték el rajta. A töredékek annyira kopottak, hogy teljes rekonstruálásuk nem végezhető el, bár a töredékek egymáshoz illeszkednek. A buzogánnyal eltemetett férfiak jelentős szerepet játszhattak a késő-neolitikum idején. A jogar vagy buzogány a hatalom szimbóluma volt, így az azzal eltemetett férfiak is hatalommal rendelkező, vezető helyet tölthettek be az adott település életében. Alapvető különbség a többi buzogányfejhez képest, hogy míg általában ezeket a kőeszközöket márványból vagy mészkőből készítették el, addig a Békés-Povádi sírból előkerült buzogányfej bazaltból készült, ami könnyen törik. De nem ez az egyetlen buzogányfej erről a lelőhelyről. Még Trogmayer Ottó 1958 évi ásatásán került elő egy sötétszürke színű, csiszolt kőbuzogány-töredék.

Békés-Povádot a Tiszai kultúra tell települései közé soroljuk. A most erőkerült, és a korábban már feltárt leletek alapján lehetőségünk van a lelőhelyet elhelyezni a Tiszai kultúra

időrendjén belül. Ezek alapján, mint azt már korábban ismeretes volt, a település élete a Szakálháti-Tiszai kultúra átmeneti időszakában – mintegy 5500 éve - indult el, és a Tiszai kultúra korai időszakában élte virágkorát, kb. 5000 évvel ezelőtt.

S. Turcsányi Ildikó régész